

واکاوی حقوق جامعه خبری در آستانه روز خبرنگار

ذبح حقوق اصحاب رسانه در مطبخ مصلحت!

اصحاب رسانه نیز همانند سایر قشرهای جامعه حقوقی دارند

که بعضاً نادیده گرفته و ابزار تسویه حساب برای دست‌کشیدن شان از روایت واقعیت‌ها می‌شود

رسانه‌خبروری جوان

داود فریدپور
عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی
و پژوهشگر مطالعات راهبردی

۶۶

گاهی اوقات شاهد تناقض در برخوردها اعمال قانون برای فعالان حوزه رسانه هستیم، این موارد برمی‌گردد به نقض در قوانین و عدم شفافیت آن متناسب با شرایط روز جامعه و تحولات این حوزه، چه به لحاظ توسعه فناوری‌ها و چه به لحاظ زمینه‌های جدید فعالیت، بنابراین این موارد ناقض قاعده اول یعنی ضرورت به‌روزرسانی قوانین متناسب با شرایط محیطی است

نام دارد، بنابراین حقوق اصحاب رسانه موضوعی انتزاعی نیست و در خلأ نیز شکل نگرفته است. اخیراً نیز رسته‌ای با ظاهر زیبای «حقوق رسانه» متولد شده است و می‌خواهد حقوق، آزادی‌ها و قواعد حقوقی از تطبات جمعی را مطالعه کند. برخی پیشرو نیز از تأثیر متقابل رسانه و توسعه غافل نشده و درصدد تعریف جایگاه بلند برای حقوق رسانه‌ها در برنامه‌های توسعه‌ای کشور بوده‌اند، به طوری که در برخی برنامه‌های پنج‌ساله توسعه‌ای، به سمت ترسیم چشم‌انداز حرکت کرده‌اند، اما مهم‌تر از وجود «حقوق اصحاب رسانه» رعایت آن بوده که معمولاً با آماگر همراه است و باید این رویه اصلاح شود و تغییر کند.

مع‌الاف این نقد نیز بر برخی اصحاب رسانه وارد است که معمولاً در برخی برنامه‌های مرتبط با گرامیداشت روز خبرنگار، بیش از آنکه پیگیری حقوق خودشان باشند، درگیر امور جاری همچون دست‌مزد هستند و همین تقلیل جایگاه تأمین حقوق اصحاب رسانه به تعیین دست‌مزد، ضربه‌ای به چنین حقوق است. البته این گزاره نافی اهمیت دست‌مزد اصحاب رسانه نیست که شوربختانه این پایین‌ترین سطح نسبت به خیلی از طبقات قرار دادی و سایر چنانچه وضعی عامدانه باشد تا جامعه خبری در گیر روزمرگی‌ها شوند و اجازه دهند الیگارشی‌ها و بندگان پول با خیالی آسوده با خدای خود مغالزه کنند.

بررسی ابعاد حقوق اصحاب رسانه از دریچه‌های دیگر در عصر اطلاعات و ارتباطات، رسانه‌نقدی بی‌بدیل در شکل‌دهی به افکار عمومی و تأثیر گذاری بر رویدادهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ایفا می‌کند. اصحاب رسانه به عنوان کنشگران اصلی در این عرصه، مسئولیت‌های بزرگی بر عهده دارند و در عین حال، نیازمند حمایت‌های حقوقی و قانونی برای انجام وظایف خود هستند. حقوق اصحاب رسانه یکی از جنبه‌های اساسی تضمین آزادی بیان و اطلاعات در جوامع دموکراتیک است که به طور مستقیم بر کیفیت و سلامت عملکرد رسانه‌ها تأثیر می‌گذارد. چالش‌ها و تهدیدهایی که اصحاب رسانه در جوامع مختلف با آنها مواجه می‌شوند، می‌تواند از محدودیت‌های قانونی و مقرراتی گرفته تا تهدیدات جانی و مالی را شامل شود. در برخی کشورها، قوانین محدود کننده هستند و فشارهای سیاسی باعث می‌شود خبرنگاران نتوانند به طور آزادانه وظایف خود را انجام دهند. در مقابل، تجربه‌های موفق جهانی نشان می‌دهد حمایت‌های قانونی و ایجاد بستری مناسب برای فعالیت‌های رسانه‌ای، می‌تواند به تقویت دموکراسی و توسعه اجتماعی کمک کند.

حمایت‌های قانونی از حقوق اصحاب رسانه نه تنها به تقویت عملکرد حرفه‌ای آنان کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز رشد و پویایی جامعه نیز می‌شود. با تأمین امنیت و آزادی لازم برای خبرنگاران و دیگر فعالان رسانه‌ای، امکان ارائه اطلاعات صحیح و بدون تحریف به عموم مردم فراهم می‌شود که این خود بستری مناسب برای رشد آگاهی و مشارکت عمومی است.

تقویت بنیادهای حقوقی و قانونی حمایت از اصحاب رسانه و ارائه راهکارهایی عملی برای بهبود وضعیت حقوقی آنان، گامی مهم در جهت توسعه و تحکیم حقوق مدنی در جوامع مختلف است.

به منظور بررسی دقیق، علمی و هدفمند حقوق اصحاب رسانه

با این پرسش که «آیا چنین حقوقی رعایت می‌شود؟» سراغ داود فریدپور، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی و پژوهشگر مطبوعات راهبردی رفتیم و او نیز خارج از چارچوب‌های خشک مواد حقوقی و همچنین گالیه‌های دانمی و تمام‌نشدنی اصحاب رسانه نسبت به رعایت‌نشدن حقوق قانونی شان یا ناکافی بودن مفاد این قوانین به بررسی این موضوع پرداخت.

«حقوق و اصول خبرنگاری» دو کفه یک ترازو
فریدپور با اشاره به اینکه قصد دارد این موضوع را نه از دید یک حقوق‌دان و نه از دید یک فعال رسانه‌ای صرف، بلکه از منظر سوم به عنوان یک دانش‌آموخته رشته علوم ارتباطات و شخصی که سال‌ها در راستای انتقال دانش و تربیت دانشجویان این حوزه در دانشگاه مادر علوم ارتباطات و رسانه یعنی علامه طباطبائی مشغول فعالیت است، ببیند، گفت: «وقتی صحبت از حقوق مدنی اصحاب رسانه می‌کنیم، لازم است هم‌زمان مسئولیت مدنی آنان را نیز مورد بررسی قرار دهیم، به عبارتی در چارچوب حرفه‌ای شغل خبرنگاری این دو حقوق لازم و ملزوم یکدیگر هستند. نمی‌شود یکجانبه به قاضی رفت، انتظار رعایت حقوق مدنی برای حمایت از فعال رسانه‌ها را داشت، در حالی که خود اصول اولیه حرفه خبرنگاری یا روزنامه‌نگاری را رعایت نکرد.»

فریدپور ادامه داد: «گاهی در جامعه ما بستگی به اینکه ما کدام سمت ماجرا باشیم، یکی را پررنگ‌تر از دیگری می‌بینیم، حقیقت ماجرا این است که دنیای امروز، دنیای حرفه‌ای‌هاست. در دنیای حرفه‌ای، آنچه تعیین‌کننده است شفافیت روابط، حدود اختیارات، پاسخگویی‌ها و برابری اقدامات، حمایت‌شدن از محیط اجتماعی و به طور کلی قانونمندی است. دنیای امروز دنیای قانونمندی است، زیرا تنها در چارچوب قانونی است که تکلیف همه روشن است؛ از حدود اختیارات گرفته تا شرح وظایف و میزان پاسخگویی. عبارتی در چارچوب عمل به قانون است که از اعمال سلیقه‌ها در برخورد با موارد مشابه ره‌پز می‌شود.

عدم شفافیت قانون مطبوعات
این عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی اضافه کرد: «ممکن است عده‌ای بگویند ما اکنون قانون مطبوعات نیز داریم ولی گاهی اوقات شاهد تناقض در برخوردها و اعمال قانون برای فعالان حوزه رسانه هستیم، این موارد برمی‌گردد به نقض در قوانین و عدم شفافیت آن متناسب با شرایط روز جامعه و تحولات این حوزه، چه به لحاظ توسعه فناوری‌ها و چه به لحاظ زمینه‌های جدید فعالیت. لذا این موارد ناقض قاعده اول یعنی قانونمندی نیست بلکه نشان‌دهنده ضرورت به‌روزرسانی قوانین متناسب با شرایط محیطی است.»

نقش و اهمیت رسانه‌ها در جامعه
فریدپور تأکید کرد: «کنته بسیاری مهم دیگر که اکثر اوقات مورد اختلاف بین فعالان حرفه‌ای حوزه رسانه با صاحبان قدرت و مدیران حوزه‌های مختلف جامعه به ویژه دستگاه‌های امنیتی-انظامی و قضایی است، برداشت بعضاً متفاوتی است که از کارکردهای این حرفه و میزان ورود آن به مسائل مختلف جامعه و همچنین اثرگذاری مثبت یا منفی این قبیل فعالیت‌هاست.»

ریشه‌های تعارض و تفاوت در قضاوت‌ها
وی ادامه داد: «در نگاه اول در نظر بسیاری از افراد حرفه‌ای این نوع برخوردها نقض آشکار حقوق مدنی فعال رسانه‌ای و ضربه به جریان آزاد اطلاعات است. از نظر من ریشه این تفاوت عمیق در قضاوت نسبت به یک موضوع خاص، در عدم‌شناخت دقیق طرفین از دل‌ملاحظات کاری و همسویی اقدامات و روش‌ها به رغم اهداف مشترک است. به عبارتی هر دو در راستای شفافیت و مبارزه با فساد گام برمی‌دارند، هر دو در جهت تأمین آرامش مردم و استفاده حقوقی از دست‌رفته مردم تلاش می‌کنند اما یکی در سکوت محض و دیگری با جازروجنجال و سر و صدا.»

زیست حرفه‌ای خبرنگاران و هم‌افزایی با مدیریت جامعه
سخن پایانی اینکه در صورتی که حوزه‌های مختلف مدیریت جامعه، شناخت دقیقی نسبت به کارکردهای گوناگون مثبت و منفی رسانه‌ها پیدا کنند و انتظارات از رسانه‌ها را متناسب با ظرفیت آنها در نظر بگیرند و در طرف مقابل نیز فعالان رسانه‌ای برداشت‌های حرفه‌ای و حدود فعالیت خود را ذیل چارچوب‌های قانونی مبتنی بر جامعه در نظر بگیرند، آنگاه می‌توانیم شاهد بیشترین هم‌افزایی بین مدیریت سیاسی-امنیتی جامعه با فعالان رسانه‌ای در چارچوب قانون باشیم. زیست حرفه‌ای خبرنگاران و روزنامه‌نگاران از یک سو و درک مشترک و دقیق از میزان اثرگذاری در کمک به سلامت جامعه از سوی دیگر به اشتراک معنایی بین طرفین، درستی انتظارات از یکدیگر همراه با رعایت حداکثر رعایت حقوق طرفین منجر خواهد شد و این یعنی احترام به حقوق مدنی فعالان رسانه‌ای هم‌زمان با رعایت حداکثری مسئولیت‌های اجتماعی در برابر جامعه.

«خبرنگار» جریان ساز اطلاعات و آگاهی
«خبرنگار» فقط یک واژه نیست، بلکه یک راه است و شخصیت واقعی او، حقوقی است نه حقیقی و خبرنگاری نیز تنها یک شغل نبوده، بلکه شخصیتی است جریان‌ساز که ریشه در تاریخ و جریان‌های تاریخ‌ساز بسری دارد. خبرنگار، شریان‌های حیاتی خیرها، احساسات و انتظارات مردمی است که با چشم حرفه‌ای به واقعیت جاری نگر بسته و زمینه‌اطلاع‌رسانی و آگاهی جامعه و فرهنگ‌سازی عمومی را فراهم می‌سازد. خبرنگار مدافع حقوق مردم و تصویرگر روایات زندگی و تحولات سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است و نقش مؤثر و مناسب آن در هر زمانی، غیرقابل انکار است.

ضرورت تقویت نظام صنفی و حقوقی خبرنگاران
وی با اشاره به نقش، ضرورت، اهمیت و جایگاه خبرنگاران و خدمات اجتناب‌ناپذیر آنها و نیز مخاطرات مختلف سیاسی، امنیتی، حقوقی، قانونی و اجتماعی آنان گفت: «ما باید ضمن ایجاد سازوکارهای فرهنگی، رسانه‌ای و قانونی مناسب و مستمر، در جهت تقویت نظام صنفی و حرفه‌ای و استیقای حقوق صنفی و خواسته‌های مشروع و قانونی خبرنگاران و فعالان این شغل مهم و مؤثر قدم برداریم.»

یادداشت میمان

حقوق مدنی خبرنگاران آزادی بیان و مسئولیت اجتماعی

بهروز طالبیان
خبرنگار و پژوهشگر رسانه

خبرنگاران به عنوان پل ارتباطی بین جامعه و رویدادها، نقش بسیار مهمی در اطلاع‌رسانی و شکل‌دهی افکار عمومی ایفا می‌کنند. آزادی بیان، یکی از حقوق اساسی هر فرد است و خبرنگاران نیز از این حق برخوردارند، با این حال این آزادی مطلق نیست و با مسئولیت‌هایی همراه است. در این متن، به بررسی حقوق مدنی خبرنگاران، محدودیت‌های آن و اهمیت تعادل بین آزادی بیان و مسئولیت اجتماعی خواهیم پرداخت.

حقوق مدنی خبرنگاران از جمله حقوق اساسی هر جامعه دموکراتیک است. مهم‌ترین ابعاد این حقوق شامل آزادی بیان، دسترسی به اطلاعات، حفاظت از منابع خبری، محافظت در برابر تبعیض، امنیت شغلی، مالکیت فکری و برخورداری از تضمین‌های دادرسی منصفانه است.

آزادی بیان: خبرنگاران حق دارند بدون ترس از سانسور یا بازداشت، اخبار و اطلاعات را جمع‌آوری، تحلیل و منتشر کنند. آزادی بیان به طور مشخص در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مورد توجه قرار گرفته است. اصل ۲۴ به آزادی مطبوعات و نشریات اشاره دارد و بیان می‌کند که نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزاد هستند، مگر آنکه مغل مبنای اسلام یا حقوق عمومی باشند. در این صورت، قانون حدود آن را مشخص می‌کند.

اصل ۲۳ قانون اساسی تفتیش عقاید را ممنوع و بیان می‌کند که هیچ‌کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مؤاخذ قرار داد. اصل ۱۷۵ نیز به آزادی بیان در رسانه‌های عمومی مانند رادیو و تلویزیون اشاره دارد و تأکید می‌کند که این رسانه‌ها باید آزادی بیان و نشر افکار را رعایت کنند، البته در چارچوب موازین اسلامی و مصالح کشور.

دسترسی به اطلاعات: خبرنگاران باید بتوانند به منابع اطلاعاتی مورد نیاز برای انجام وظایف خود دسترسی داشته باشند. دسترسی به اطلاعات در ایران به طور رسمی در قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات که در سال ۱۳۸۸ تصویب شد، مورد توجه قرار گرفته است. این قانون به منظور افزایش شفافیت و پاسخگویی نهادهای دولتی و عمومی تدوین شده است. این قانون به همه افراد حق دسترسی به اطلاعات عمومی را می‌دهد، مگر در مواردی که اطلاعات محرمانه یا امنیتی باشند. بر اساس این قانون نهادهای دولتی و عمومی موظفند اطلاعات مورد درخواست را در اختیار متقاضیان قرار دهند، مگر اینکه دلایل قانونی برای عدم ارائه آن وجود داشته باشد. تشکیل کمیسیون دسترسی به اطلاعات از دیگر ابزار این قانون است. این کمیسیون به منظور نظارت بر اجرای قانون و رسیدگی به شکایات مربوط به دسترسی به اطلاعات تشکیل شده است.

حفاظت از منابع خبری: خبرنگاران باید بتوانند هویت منابع خبری خود را محرمانه نگه دارند تا آزادانه به اطلاعات دست یابند. قانون حفاظت از داده‌ها و اطلاعات ملی به مدیریت و حفاظت از داده‌ها و اطلاعات ملی می‌پردازد و شامل مقرراتی برای جمع‌آوری، پردازش و نگهداری داده‌های کاربران است. دستورالعمل اجرایی بهبود حفاظت از حریم خصوصی کاربران نیز از دیگر ابزارهای موجود در کشور برای حفاظت از منابع خبری است که شامل شیوه‌های جمع‌آوری، پردازش و نگهداری اطلاعات کاربران در سامانه‌ها و سنسورهای فضای مجازی است و هدف آن کاهش مخاطرات مرتبط با نقض حریم خصوصی کاربران است.

قانون آیین دادرسی کیفری (دادرسی جرائم رایانه‌ای) نیز امکان حفاظت از منابع خبری را برای خبرنگاران فراهم می‌کند. این قانون شامل مقرراتی برای حفاظت از داده‌های کاربران و نحوه برخورد با جرائم رایانه‌ای است.

محافظت در برابر تبعیض: خبرنگاران باید در برابر هرگونه تبعیض بر اساس نژاد، جنسیت، مذهب یا عقیده محافظت شوند. اصل ۱۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصریح می‌کند که مردم ایران از هر قوم و قبیله‌ای که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود. در قانون کار نیز آمده است که هیچ کارفرمایی نمی‌تواند به دلیل نژاد، رنگ، جنسیت، مذهب، عقیده سیاسی، ملیت یا وضعیت اجتماعی کارگر را از حقوق و مزایای قانونی محروم کند.

امنیت شغلی: روزنامه‌نگاران انتظار دارند از ثبات شغلی برخوردار باشند و وضعیت قرارداد همکاری آنها متزلزل نباشد، برخی از کارشناسان در این زمینه استفاده از قراردادهای حمایتی از روزنامه‌نگاران را پیشنهاد می‌دهند تا حقوق روزنامه‌نگاران و طرف مقابل در آن صراحتاً مشخص باشد، برای دستیابی به این موضوع باید سازوکار قانونی آن فراهم شود.

حق مربوط به مالکیت‌های فکری: آثار تولیدی خبرنگاران و روزنامه‌نگاران مشمول حق مالکیت فکری می‌شود اما با وجود قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان از سال ۱۳۳۸ هنوز سازوکار مشخصی برای حفظ مالکیت فکری آثار خبرنگاران وجود ندارد و در این زمینه لازم است مجاری قانونگذاری تدبیر لازم را ببیند. به عنوان مثال خبرنگاران از جمله حقوق اساسی هر جامعه است، البته این آزادی مطلق نیست و با مسئولیت‌هایی همراه است. برای ایجاد یک جامعه دموکراتیک و سالم، باید به تعادل بین آزادی بیان و مسئولیت اجتماعی خبرنگاران توجه شود. برای بهبود وضعیت حقوق خبرنگاران اصلاح قوانین مطبوعات، رفع فیلترینگ، توسعه آموزش‌های حقوقی برای خبرنگاران و افزایش آگاهی عمومی پیشنهاد می‌شود، البته نباید از نظر دور داشت که بهبود وضعیت حقوق خبرنگاران در ایران نیازمند اراده سیاسی و همکاری همه نهادهای ذی‌ربط است. حمایت از حقوق خبرنگاران و ایجاد محیطی امن برای فعالیت آنها، به تقویت دموکراسی و توسعه جامعه کمک خواهد کرد و با ایجاد فضایی مناسب برای فعالیت خبرنگاران می‌توان به جامعه‌ای آگاه‌تر و دموکراتیک‌تر دست یافت.